

TIJORAT BANKLARIDA KORPORATIV BOSHQARUV AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH ("DAVRBANK" XATB MISOLIDA)

Rizayeva Nasiba Unarkul Qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

O'zbekiston bank tizimida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar tijorat banklarida korporativ boshqaruv tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirishni ustuvor vazifalardan biriga aylantirdi. Xususan, 2020–2025 yillarda bank tizimini transformatsiya qilish, davlat ulushi mavjud banklarni isloh qilish, korporativ boshqaruvning shaffofligini oshirish, kuzatuv kengashlari faoliyatini kuchaytirish hamda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etishga qaratilgan chora-tadbirlar banklar faoliyatining samaradorligini sezilarli darajada oshirdi. Korporativ boshqaruvning zamonaviy modeli bankning strategik rivojlanishi, risklarni boshqarish, aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish va investitsion jozibadorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi. 2020–2025 yillarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan bank tizimida prudensial nazoratni kuchaytirish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish va xalqaro bank amaliyotiga mos boshqaruv mexanizmlarini joriy etishga alohida e'tibor qaratildi. Natijada bank sektorining moliyaviy ko'rsatkichlarida ijobiy o'sish kuzatildi. Markaziy bankning 2025 yilda e'lon qilingan 2024 yil yakunlari bo'yicha yillik hisobotiga ko'ra, bank tizimida pul bozori operatsiyalari hajmi 507 trln so'mni tashkil etib, 2023 yilga nisbatan 31 % ga oshgan. REPO operatsiyalari ulushi esa jami pul bozori operatsiyalarining 54 % ini tashkil etgan. Mazkur ko'rsatkichlar banklarda likvidlikni boshqarish, ichki nazorat va korporativ qarorlar qabul qilish tizimining samaradorligi oshganini ko'rsatadi. 2024 yil yakunida bank tizimida xorijiy valyutaga bo'lgan jami talab 48,1 mlrd AQSh dollarini tashkil etgan bo'lib, uning 80,6 % i yuridik shaxslar, 19,4 % i esa jismoniy shaxslar hissasiga to'g'ri kelgan. Bu holat tijorat banklari faoliyatida valyuta risklarini boshqarish, aktiv va passivlarni muvofiqlashtirish hamda kuzatuv kengashlari tomonidan risk siyosatini samarali tashkil etish muhimligini yanada oshiradi. Shu bilan birga, Markaziy bankning xalqaro rezervlari 2024 yil yakunida 41,2 mlrd AQSh dollariga yetgan bo'lib, bunga oltin narxining yil davomida 27 % ga oshgani sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Ushbu natijalar mamlakat bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda korporativ boshqaruv tamoyillarining amaliy ahamiyatini tasdiqlaydi.

Bank tizimini transformatsiya qilish jarayonida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari, jumladan, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) korporativ boshqaruv prinsiplari hamda xalqaro moliya institutlari tavsiyalari asosida kuzatuv kengashlari vakolatlarini kengaytirish, mustaqil direktorlar institutini

rivojlantirish, audit qo'mitalari faoliyatini takomillashtirish va komplayens nazoratini kuchaytirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirildi. Natijada tijorat banklarida strategik qarorlar qabul qilish sifati yaxshilanib, ichki nazorat tizimlarining samaradorligi ortdi. Mazkur jarayonlarni "Davrbank" XATB faoliyati misolida ham kuzatish mumkin. Bankning korporativ boshqaruv tizimi aksiyadorlar umumiy yig'ilishi, Kuzatuv kengashi, Boshqaruv, Ichki audit xizmati hamda Komplayens nazorati bo'linmalarining o'zaro hamkorligiga asoslangan. Bank korporativ boshqaruvni takomillashtirish doirasida risklarni boshqarish, manfaatlar to'qnashuvining oldini olish, axborotlarning ochiqqligini ta'minlash va manfaatdor tomonlar bilan samarali muloqotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

2025 yilda "Davrbank" XATB tomonidan xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish bo'yicha muhim qadamlar tashlandi. Jumladan, bank Global Green Growth Institute tashabbusi doirasidagi Green, Social and Sustainable Finance Fund (GGSF) bilan 10 mln AQSh dollari miqdorida subordinatsiyalangan kredit shartnomasini imzoladi. Mazkur mablag'lar ekologik va ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarni moliyalashtirish, bank kapital bazasini mustahkamlash hamda ESG tamoyillarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Bu esa bankning korporativ boshqaruv tizimi xalqaro moliya institutlari talablariga mos ravishda rivojlanayotganini ko'rsatadi. "Davrbank" XATB faoliyatida korporativ boshqaruvning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida ESG tamoyillarini joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bankning barqaror rivojlanish strategiyasida ekologik mas'uliyat, ijtimoiy javobgarlik va samarali korporativ boshqaruv o'zaro integratsiyalashgan holda amalga oshirilmoqda. Xususan, ekologik risklarni baholash, "yashil" kreditlashni rivojlantirish, korrupsiyaga qarshi kurashish siyosatini kuchaytirish, manfaatdor tomonlar bilan ochiq muloqotni yo'lga qo'yish hamda ichki audit va komplayens nazoratini takomillashtirish bo'yicha tizimli ishlar olib borilmoqda.

2025 yil may oyida o'tkazilgan aksiyadorlarning navbatdagi umumiy yig'ilishida 2024 yil moliyaviy hisobotlari, tashqi auditor xulosalari, Kuzatuv kengashi faoliyati natijalari hamda bankning rivojlanish strategiyasi ko'rib chiqildi. Shuningdek, bankning tashkiliy tuzilmasini takomillashtirish, Kuzatuv kengashi tarkibini shakllantirish va dividend siyosati bo'yicha qarorlar qabul qilindi. Bu holat korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillari bo'lgan shaffoflik, hisobdorlik va aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish amalda samarali qo'llanilayotganini ko'rsatadi. Bugungi kunda tijorat banklarida korporativ boshqaruvni yanada takomillashtirish banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, investorlar ishonchini oshirish hamda xalqaro kapital bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, "Davrbank" XATB tajribasi tijorat banklarida zamonaviy korporativ boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, risklarni samarali

boshqarish, ESG tamoyillarini rivojlantirish va xalqaro standartlarga mos boshqaruv tizimini shakllantirish bo'yicha amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Korporativ boshqaruv samaradorligini baholashda moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda bankning kapital yetarliligi, aktivlar sifati, likvidlik darajasi hamda rentabellik ko'rsatkichlari muhim mezon hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024 yil yakunlari bo'yicha ma'lumotlariga ko'ra, bank tizimining kapital yetarliligi ko'rsatkichi 17,6 % ni tashkil etib, amaldagi minimal prudensial talabdan yuqori darajada saqlanib qolgan. Shu bilan birga, birinchi darajali kapital (Tier 1) ko'rsatkichi 15 % dan yuqori shakllangan. Ushbu natijalar banklarda korporativ boshqaruv mexanizmlarining kapitalni boshqarish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

2020–2024 yillarda bank tizimini transformatsiya qilish jarayonida raqamli korporativ boshqaruv elementlarini joriy etishga ham alohida e'tibor qaratildi. Masofaviy bank xizmatlari, elektron hujjat aylanishi, raqamli identifikatsiya va avtomatlashtirilgan ichki nazorat tizimlari boshqaruv qarorlarini qabul qilish tezligini oshirdi. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2024 yil yakunida masofaviy bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 44 milliondan oshgan bo'lib, bu ko'rsatkich 2020 yilga nisbatan bir necha baravar ko'paygan. Raqamli texnologiyalarni keng qo'llash kuzatuv kengashi va bank boshqaruviga operativ monitoring olib borish, risklarni erta aniqlash hamda ichki nazoratni kuchaytirish imkonini bermoqda. Banklarda korporativ boshqaruvning ajralmas elementi bo'lgan risk-menejment tizimi ham so'nggi yillarda sezilarli takomillashdi. Xususan, kredit portfeli sifati, bozor, foiz va operatsion risklarni baholashda xalqaro amaliyotda qo'llanilayotgan stress-test usullaridan foydalanish kengaydi. Markaziy bank tomonidan o'tkazilgan makroprudensial tahlillar asosida tijorat banklarida risklarni boshqarish bo'yicha ichki siyosatlar qayta ko'rib chiqildi, bu esa aktivlar sifati ustidan nazoratni kuchaytirishga xizmat qildi. Natijada muammoli kreditlarning o'sish sur'atlari cheklanib, banklar balansining barqarorligi mustahkamlandi.

"Davrbank" XATB faoliyatida ham risklarni boshqarish korporativ boshqaruv tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida shakllantirilgan. Bankning rasmiy korporativ hujjatlarida risklarni aniqlash, baholash, monitoring qilish va minimallashtirish bo'yicha vakolatlar Kuzatuv kengashi, Risklarni boshqarish qo'mitasi hamda tegishli tarkibiy bo'linmalar o'rtasida aniq taqsimlangan. Bu esa boshqaruv qarorlarini qabul qilishda manfaatlar to'qnashuvining oldini olish, javobgarlikni oshirish va ichki nazorat tizimining samaradorligini ta'minlash imkonini beradi. Korporativ boshqaruv amaliyotini takomillashtirishda tashqi audit va axborotlarning ochiqligi muhim omillardan biri hisoblanadi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) asosida tayyorlanayotgan moliyaviy hisobotlar, mustaqil auditorlarning xulosalari hamda banklarning rasmiy veb-saytlarida muntazam e'lon

qilinayotgan korporativ axborotlar investorlar va kreditorlar ishonchini oshirmoqda. "Davrbank" XATB tomonidan yillik moliyaviy hisobotlar, korporativ boshqaruv to'g'risidagi ma'lumotlar, aksiyadorlar yig'ilishi bayonnomalari hamda ESG yo'nalishidagi hujjatlarning muntazam e'lon qilinishi bank faoliyatining shaffofligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirishda inson kapitalini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, kuzatuv kengashi a'zolari, bank boshqaruvi va ichki audit xodimlarining xalqaro sertifikatlash dasturlarida ishtirok etishi, korporativ boshqaruv bo'yicha malaka oshirish kurslarini o'tashi boshqaruv sifati va strategik qarorlarning samaradorligini oshiradi. Jahon banki va Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) tavsiyalariga ko'ra, banklarda mustaqil direktorlar ulushining oshirilishi, gender muvozanatini ta'minlash hamda qo'mitalar faoliyatini kuchaytirish korporativ boshqaruvning eng muhim rivojlanish yo'nalishlari hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, "Davrbank" XATB tajribasi tijorat banklarida korporativ boshqaruvning zamonaviy mexanizmlarini amaliyotga tatbiq etish, strategik boshqaruv sifati oshirish, raqamli transformatsiyani jadallashtirish va xalqaro standartlarga mos boshqaruv modelini shakllantirish bo'yicha muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida korporativ boshqaruv amaliyotini takomillashtirish banklarning moliyaviy barqarorligi, boshqaruv samaradorligi va investitsion jozibadorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston bank tizimida 2020–2025 yillarda amalga oshirilgan islohotlar korporativ boshqaruvning xalqaro standartlarga moslashuvi, risklarni boshqarish tizimining takomillashuvi hamda shaffoflik va hisobdorlik tamoyillarining mustahkamlanishiga xizmat qildi. "Davrbank" XATB misolida olib borilgan tahlillar bankda zamonaviy korporativ boshqaruv mexanizmlari, ESG tamoyillari va raqamli boshqaruv elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish bank faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlayotganini ko'rsatadi. Shu bois tijorat banklarida korporativ boshqaruvni xalqaro ilg'or tajribalar asosida yanada rivojlantirish, kuzatuv kengashlari faoliyati samaradorligini oshirish, komplayens va ichki audit tizimlarini kuchaytirish hamda raqamli boshqaruv texnologiyalarini keng joriy etish bank sektorining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF–5992-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2020. – 12-may.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil yakunlari bo'yicha yillik hisoboti. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2025. – 145 b.

3. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). G20/OECD Principles of Corporate Governance. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 84 p.
4. "Davrbank" Xususiy aksiyadorlik tijorat banki. "Davrbank" XATB aksiyadorlarining navbatdagi umumiy yig'ilishi materiallari va yillik moliyaviy hisobotlari (2024–2025-yillar). – Toshkent: "Davrbank" XATB, 2025.
5. Suyunov D. X., Xamdamov Sh. A. Tijorat banklarida korporativ boshqaruv tizimini transformatsiya qilish va ESG tamoyillarini joriy etish masalalari // *Moliya va bank ishi* elektron ilmiy jurnali. – 2024. – № 3. – B. 45–52.